

richtingen weinig animo bleek te bestaan, maar velen wel vonden dat er iets moest gebeuren, werd in 1896 vanwege de Bond een commissie voor de vrijzinnigen in de Hervormde Kerk opgericht. In het licht van de bondstraditie was de oprichting van een dergelijke commissie een hele stap. Wellicht moet deze niet hoger worden aangeslagen dan als een poging om leden die om actie riepen, op een onschuldige manier hun zin te geven. De commissie kreeg namelijk als taak om door middel van adviezen de belangen van de hervormde vrijzinnigen te behartigen. Terwijl het plan om een commissie in NPB-verband op te richten speelde, zagen verschillende vrijzinnige hervormden weinig in een huns inziens tot ondergeschiktheid en werkloosheid gedoemde commissie. Zij pleitten voor een geheel nieuwe vereniging die modernen en evangelischen, de nazaten van de Groninger richting – al evenzeer in het gedrang gekomen, zou omvatten. De basis van deze plannen lag in de classis Hoorn en in de Hoornsche predikantenvereniging¹². Eerdmans was van deze plannen de gangmaker. In 1897 kwam de definitieve oprichting van de Evangelische Unie tot stand. De initiatiefnemers geloofden niet dat de commissie van de NPB zou slagen, maar hoopten op een vriendschappelijke samenwerking.

Van een goede samenwerking kwam niets terecht. De Unie bedoelde de handhaving van de kerkrechtelijke vrijheid om het evangelie naar eigen inzicht toe te passen en te verbreiden. Deze doelstelling gaf ruimte voor een breed anti-confessioneel front. Anders dan de NPB wilden de Unie-aanhangers een vereniging die bleef binnen de grenzen van de Hervormde Kerk. De NPB werd gezien als de organisatie die jarenlang de vrijzinnige hervormden op kerkelijk gebied aan zichzelf had overgelaten en de kerkelijke geest van de hervormde leden had doen verminderen. Jarenlang was de Bond zo het voorportaal geweest waardoor zelfs wel hele gemeenten aan de Hervormde Kerk waren ontvallen om aan de kleine kerkgenootschappen ten goede te komen.¹³ Omgekeerd zagen invloedrijke NPB'ers net zo weinig in de Unie als in de toekomst van vrijzinnigen in de Hervormde Kerk. De Unie-afdelingen zouden in de toekomst wel eens met hangende pootjes naar de NPB kunnen terugkeren.¹⁴

Ruim tien jaar later bestond Unie noch bondscommissie meer. Eerdmans had in die jaren geweldig veel energie gestoken in de belangen van de vrijzinnige hervormden. In 1899-1900 maakte hij deel uit van een commissie die voor de synode een acceptabel modus vivendi-voorstel en, toen dat niet lukte, een concept-reglement voor (zelfstandige) wijkgemeenten trachtte te formuleren. In de rondgang door de kerkelijke organen haalde dit concept het niet.¹⁵ Vanaf 1900

12. Zie over de Hoornsche predikantenvereniging J. Vree, "De kraaienplaag". Een halve eeuw predikantenverenigingen in de Nederlandse samenleving' in: *JGNP* 5 (1997) 119 en 147 n. 24.

13. *DH* 13-3-1897, 42v.

14. Vgl. Van Loenen Martinet in *DH* 20-3, 46v; 27-3, 50 en 3-4-1897, 55.

15. K.H. Boersema, 'De voorgeschiedenis van onze gemeente', 8-9 (ongepubliceerd artikel in het archief van de plaatselijke VVH in het Leidse gemeentearchief); J. Herderschee, *De modern-godsdienstige richting in Nederland* (Amsterdam 1904) 194; J. Knottenbelt, *Douwes en Feith. Kerkelijk wetboek. De reglementen en verordeningen der Nederlandsche Hervormde Kerk, met aantekeningen* (Groningen 1914) 87-89; J. Reitsma en J. Lindeboom, *Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden* ('s-Gravenhage 1949) 522-523.